books
N
3545
.N8
A62
1924

SVENSK ROKOKO

i Nordiska Museet

Digitized by the Internet Archive
in 2025 with funding from
Getty Research Institute

https://archive.org/details/svenskrokokoensa00nord

Nordiska Museet

SVENSK

ROKOKO

EN SAMLING STILPROV UR
NORDISKA MUSEETS AVDELNING
FÖR DE HÖGRE STÅNDEN

Stockholm 1924

NORDISKA MUSEETS FÖRLAG

Detta bildhäfte

är redigerat av föreståndaren för avdelningen för de högre ståndens amanuenser Sigurd Wallin.

Medarbetare:

Museets styresman fil. dr. Gustaf Upmark, amanuenserna fil. dr Sune Ambrosiani, fil. lic. Sigurd Wallin, fil. dr Arvid Bæckström, fröken Anna Lewin, fröken Gerda Cederblom och fröken Emelie von Walterstorff.

Från de samlingar, som i Nordiska Museets *avdelning för de högre ståndens* företräda rokokoperioden, äro i detta bildhäfte sammanförda ett antal bilder av rumsinredningar och föremål, som kunna sägas på var sitt område företräda tidsstilen och visa dess karaktäristiska former. Urvalet omfattar såväl fasta rumsinredningar som möbler, dräkter och husgeråd m. m. av olika slag, och vill sålunda, om ock i ett kort sammandrag, ge en översikt av hemmets alla områden såsom de företrädas av föremålsbeståndet, allt med särskild tanke på att framvisa det typiska för den utifrån hitförda modestilen, sådan den gestaltade sig i inhemskt bruk och svensk tillverkning. — Den förklarande text, som åtföljer bilderna, är sammanställd av de vid avdelningen för de högre ständen arbetande tjänstemännen. De tryckta källor, som mer direkt ligga till grund för här anförda uppgifter, finnas i allmänhet anförda i litteraturförteckningen i avdelningens vägledning, upplaga 1923.

Vid eftertryck av här reproducerade bilder torde källan angivas.

Tryckt hos Nordisk Rotogravyr
Stockholm 1924

THE GETTY CENTER
LIBRARY

SVENSK ROKOKO

ROKOKON SOM KONSTSTIL intar i Sverige den ledande ställningen blott under en ganska kort period. Endast 1750- och 1760-talen härskar den som tämligen oinskränkt modestil, och även om man medräknar ett inledningsskede, då régencen mjukt flyter över i den nya stilarten, samt en övergångsperiod, då rokokon steg för steg ger vika för den gustavianska stilens antikiserande former, blir rokokostilens levnadssaga i Sverige knappt mer än en mansålder. Detta kan synas överraskande i betraktande av det betydande rum begreppet rokoko kommit att intaga i det allmänna medvetandet, där det ännu med ungdomlig livskraft tenderar att göra landvinningar på grannarnas marker. Som litterär och allmänt kulturell beteckning finner man sålunda ej sällan rokokon som skylt för företeelser, vilka ur konststilens synpunkt falla deciderat inom antingen barockens senare facer eller den gustavianska stilen, t. o. m. dennas fullt utbildade form. — Kanske kan detta förhållande tas som symptom för, att rokokon som konststil utövat sitt inflytande hos oss i intim samverkan med företeelser, vilkas ingripande sträckt sig över områden mer centrala än ett enbart dekorativt element kan bli.

Förutsättningarna för en rokokokultur i Sverige framstå genom de inre förhållandena rätt klara. Det underlag av materiell kulturblomstring, som en konstkultur kräver, hade den tidigare frihetstiden hunnit att skapa. Allmänt betraktas den financiella vågdal, som Karl XII:s politik åstadkom, ha blivit hastigare passerad än dess våldsamma djup kunde ge anledning att tro. De väl kända politiska riktlinjer och förhållanden, som bestämde det svenska samhällets fysionomi under den följande tiden, skulle kunna tydas som direkt inriktade på att skapa de materiella förutsättningarna och det psykologiska behovet av en kulturform av just rokokons karaktär. Så lämpade för dess framgång förefalla förhållandena att ha varit.

Även i ett annat avseende tycks varje tvekan ha varit utesluten, nämligen från vilken utländsk källa den nya modestilen närmast skulle leta sig inom våra gränser. En blick utöver rokokons uppenbarelseformer i de olika europeiska ländernas huvudorter ger det mest tydliga utslag. Stilen har kommit till Sverige direkt från sitt ursprungsland Frankrike, och den har kommit hit betydligt mindre förändrad än till något annat land. En jämfö-

relse med t. ex. tysk rokoko, vare sig från Potsdam eller München, ger tydligt vid handen, huru oberörd av inflytelser därifrån den svenska stilformen höll sig — åtminstone allt intill 1800-talets mitt, då rokokon återuppstod i en förnyad om ock ej förskönad form. Den svenska orienteringen mot Frankrike innebär ej heller något nytt för denna period. Alltifrån den karolinska tiden, då Nicodemus Tessin d. y. hit införde en i mycket väsentliga drag fransk senbarock, hade franskt stilinflytande fortlevt. Den mer borgerligt betonade perioden efter enväldets fall medförde visserligen en ganska stark stilpåverkan från Hollands borgarkultur, vars verkningar kvardröjde under hela 1700-talet. Men de franska förbindelserna voro aldrig avbrutna, och de franska stilarna följa hos oss efter varandra med samma precision som i sitt eget hemland, om ock tidpunkterna för deras uppträdande här äro åtskilligt förskjutna framåt.

Från en stilart, som är nära ansluten till fransk régence, glida vi alltså in i rokoko av klart betonad fransk karaktär. Och så snart vi över huvud med någon skymt av historiskt betraktelsesätt skola fixera denna stilutveckling hos oss, är det otänkbart att icke begynna med den verkstad, i vilken stilrörelserna fingo sin första svenska omsmältning, vårt konstslöjdlivs hjärta, det stora inredningsarbetet i Stockholms slott, vilket under hela 1700-talet bibehöll samma ledande och tongivande ställning gent emot all konstkultur med anspråk på ståndsmässighet och modärnitet. — För forskningen rörande denna period stå slottsarbetena alltjämt som den centrala uppgiften, på vars lösning alla andra frågor förbli avhängiga, en uppgift för en forskargenerations samfälda arbete. — Inredningen av slottet framdrevs under den här ifrågavarande perioden med stor intensitet och omfattade betydande delar av utrymmena. De personer, på vilkas ledning detta centrala företag framför allt berodde, Carl Gustaf Tessin, Carl Hårleman och Carl Fredrik Adelcrantz, stodo alla i den intimaste kontakt med franskt konstliv och hämtade gång på gång direkt från Paris både personal, modeller och mönster för det som de här läto utföra.

Trots denna nära samhörighet med fransk stil och den betydande importen av franska möbler utbildade dock den svenska rokokon en särkaraktär, som gör den i de allra flesta fall lätt att skilja från förebilden. Kan man ej obetingat säga, att skiljaktigheterna över lag få skrivas på vinstkontot ur estetisk synpunkt, så ha de dock för den nationella synvinkel, under vilken vi se företeelserna, det största intresse. Såsom gemensamt för så gott som alla den dekorativa konstens områden finner man en viss försiktighet hos den svenska tillämpningen av rokokoformerna. En helt lössläppt lek med

formerna och ett suveränt förakt för jämvikt och stabilitet möter man sällan hos oss. Man håller sig behärskat inom symmetrien i allt som rör huvudformerna av en dekoration, och ger blott i detaljerna fritt spelrum åt den otvungenhet, som manifesteras i osymmetriska former. Dekorationens rikedom är också blott i rena undantagsfall så stor som å de franska praktpjäserna, och hos våra genomsnittsföremål är den oftast inskränkt nära nog till ett minimum. Svensk rokoko står därigenom i jämförelse med fransk såsom en betydligt enklare och stillsammare art. De inlagda och polerade möblerna med ciselerade och förgyllda bronsbeslag äro härvidlag ett gott jämförelsematerial. Själva formen framträder därför hos de svenska pjäserna mer än dekorationen, och det visar sig att man på detta krävande område ej sällan kunde uppnå aktningsvärda resultat. I andra fall måste man erkänna, att det svenska konsthantverket stod åtskilligt efter det franska i fråga om grace och behärskning av uppgifterna. Det är i synnerhet när det gäller att åstadkomma prakteffekter, som krafterna ofta svika och resultatet blir tungt och en smula löst belastat av dekorationselementen.

Blommor i mångskiftande former, framställda i lätt och mjukt maner och med naturalistiskt bagatelliserande grace, utströdda i lösa kvistar eller samlade i rika knippen och mjukt flytande slingor är det, som kanske först frapperar den, som från den mer högtidligt arrangerade barocken vänder sig mot rokokon. Blommorna ge åt rokokon dess karaktär av lätthet och behag. De breda ut sig snart sagt överallt och smycka med sina ljusa pastellfärger och sina spröda former alla arter av föremål, smyga sig följsamt efter alla former och anpassa sig till allehanda material och arbetstekniker. I målade dekorationer är floran ett förhärskande element både i rummens fasta inredning och å möbler och alla tänkbara slag av småföremål. Keramiken är översållad med blommor både målade och plastiskt modellerade. I broderi och vävnader frodas rokokons blommor i suverän oinskränkthet och en oändlig mönsterrikedom. Och varje konstnär i metaller — silver, brons eller andra — har dem ständigt till hands i sitt mönsterförråd för drivning, gjutning och ciselyr.

Utan de friska, naturalistiska blommorna vore ej rokokon till, ty de ligga ej löst strödda över en färdig formvärld; deras rytm går igenom denna form, deras stänglars linjemelodi är rokokons nerv.

Gå vi rokokoornamentiken litet närmre inpå livet och skärskåda t. ex. möblernas rika skatt av förgyllda bronsbeslag, så finna vi lätt de härskande formelementen. Blommor är det första vi möta även i detta material, som

dock så inbjuder till stilisering. Men blommorna åtföljas av rika bladformer, utsträckta och flytande ut ur mjuka stjälkar, eller fylligare utbredda i vingliknande bildningar, som snart och lätt gå över i musselartade stiliseringar. Och här möta vi i rik ymnighet rokokons speciella patentornament, roccaillerna, en fantasivärld av lekfulla former med musslans hemlighetsfulla exotism som känslounderlag. — Därmed äro ornamentikens allmännaste element angivna. De återvända i de rikt snidade och förgyllda möblerna, där de helt kläda och täcka möbelformerna. De gå igen i all slags dekoration, och det visar sig, att även där den första granskningen ger ett intryck av stark stilisering, på gränsen till förkonstling, skall det dock vid närmre analys visa sig, att den växtvärld som bildar formunderlaget, ofta skiner igenom och här och där sticker fram ett litet oförvanskat naturligt skott.

Men rokokon är långt ifrån bunden vid den rika orneringen som uttrycksmedel. Ofta och kanske klarare uttrycks dess karaktär i osmyckade föremål, där konturlinjens språk får klinga rent och oblandat. Så t. ex. ofta i serviskärlen av ädel metall. Ytans glans kan här framhävas genom den karaktäristiska rena linjeorneringen, bestående av drivna, mjukt spiral- eller S-formiga åsar, som accompagnera föremålets huvudform. Formen å dessa föremål är i de flesta fall hel, utan några markerade gränser mellan olika delar. Hela pjäsen är som utvuxen ur en organisk knopp. Just detta gäller i bästa fall varje rokokoskapelse av kvalitet, och inom vårt område är det ej sällan de enklaste föremålen, som bäst visa denna organiskt ovedersägliga fullfärdighet. Man finner en mångfald exempel härpå bland möblerna, och flera av de fullständigt osmyckade stolarna visa denna organiska växt så tydligt som man kan önska i de särskilda delarnas harmoniska sammanvuxenhet och i former av blomstängelns mjuka spänstighet.

Smaken för det exotiska, kinoaseriet, ett drag hos rokokon som starkt fäst sig i det allmänna medvetandet, var ärvt från en föregående period, som inlett de handelsförbindelser med Ostasien, vilkas fortsättande nu förde kinesiska produkter in i vida kretsar av svenska hem. Den dagliga omgivningen blir insprängd med element från en långt avlägsen kultur, något som på ett högst naturligt sätt går in i rokokokulturens föreställningsvärld. Ty ett drag, som är av vikt att hålla fast, är denna kulturs tendens att föra människornas tillvaro i dess helhet upp på en feststämd nivå. Livet skall alltigenom vara glad och förfinad kultur, och den tungsinta vardagsgrovheten skall vara bortblåst. Det ligger en påtaglig reaktion i detta mot barockens levnadsschema. Då var vardagen karg, grå och sträng, medan festen var

ståtligt påkostad och storartad, en prunkande och högtidlig ceremoni. Intetdera av detta passar rokokolivet. Det vill att varje dag skall vara en angenäm, glad och otvungen men subtil och förfinad njutning av naturens och konstens behag. — Omsatt i praktisk verklighet medförde denna åskådning, att ståndpersonens omgivning lämpades ej som förut för ceremonibruk i stor stil, utan så mycket mer för en angenäm daglig tillvaro. Begreppen trevnad och komfort få ett förut okänt utrymme, och den konstnärligt vårdade hemkulturen breder sig över ett vidare område än förut. I och med detta kan man fastslå, att högre-ståndskulturen genom rokokon gör en landvinning inom samhället, så att samhällsgrupper, som ej tidigare ägt förmågan eller behovet av ett så inrättat levnadssätt, nu naturligt kommo att omfattas av den hyfsning och förfining, som rokokon ur denna synpunkt innebär. Detta gäller stora grupper av borgerskapet i städerna och för landsbygdens räkning en betydande del av de smärre herrgårdarnas och boställsgårdarnas befolkning.

I frihetstidens allmänna tendens ligger ju också just denna glidning av tyngdpunkten i samhället över från förnämitetens spetsar till en stor klass av näringsidkande, välmående medborgare, som alla kände ansvaret för landets framgång och välstånd vila på sig. Detta borgerskap är på en gång producenter och konsumenter av massan av våra inhemska rokokotillverkningar. Samtidigt träda vetenskapens representanter fram i första planet genom en rad av personligheter. Dessa företräda framför allt de praktiskt nyttiga vetenskaperna, och de intaga just därigenom så påtagligt sin plats i samhällsmaskineriet. Linné, läkaren och blomsterkonungen, företräder ärofullt denna vetenskaplighetens rangställning, och just hans hem, till övervägande delen sammansatt av rokokoelement, är det borgerliga bohag, som mest oskingrat kommit till vår tid.

I Frankrike bär rokokostilen namn efter konungen, Louis XV. I Sverige sammanfaller dess välde nära med konung Adolf Fredriks regeringstid, men det har ändå aldrig fallit någon in att uppkalla stilen efter konungen. En sådan huvudroll, som Gustaf III spelade för Louis XVI-stilens försvenskning till gustaviansk stil, fyllde ej heller hans fader. Den skulle man i så fall snarare tänka sig uppburen av modern, drottning Lovisa Ulrika, som i sin ungdoms och medgångs dagar på ett synnerligen aktivt sätt stod i medelpunkten för det konstnärliga och vittra livet. Men som ovan framhållits har hennes hemland varit utan inflytande på vår rokokostil. Fredrik II:s syster har ej från Potsdam fört in något frö av tysk rokoko, som slagit rot i Sverige. Här har tydligen en annan maktfaktor dikterat utslaget, och

man kan ej komma ifrån att på smakens område dynastien Tessin regerat suveränare än den krönta. Carl Gustaf Tessins ambassadörsperiod i Paris och hans ledareskap vid slottsbygget i Stockholm torde ha haft avgörande betydelse för den svenska rokokons rent franska orientering.

Mellan rokokon i de kungliga slottens förnäma våningar och i de småborgerliga hemmen är naturligen skillnaden betydande. En hel serie av variationer har här som alltid existerat med lika många trappsteg som på den sociala stegen. Om stilens mest franska former utan tvivel träffas i slotten, så finner man där också de klart inhemska formerna företrädda, ej sällan i sina bästa exempel. — Den svenska yrkesutövningen firar på många områden verkliga triumfer under denna period. Både hantverk och industrier utöva en högtstående konstslöjd, vars alster beteckna en blomstring av alltjämt ouppnådd höjd. Vissa industrigrenar, som då frodades, växte i vårt klimat endast som drivhusplantor, och de ha ej stått emot påfrestningarna av tider, som saknat rokokons för alla livets områden intresserade konstsinne.

Till hela sin läggning är ju rokokon en stil för de högre samhällsklasserna och man kan knappast vänta sig, att den skall ha satt några djupa spår i själva allmogekulturen. Härtill bidrar också dess relativt korta livslängd i vårt land; det traditionsfasta bondeståndet har ej hunnit svänga om sina formvanor till rokoko, förrän den gustavianska antikiseringen återinförde de förut invanda formerna. Men på allmogens dekorativa måleri hann dock rokokon att sätta sin prägel i rätt stor utsträckning och med lång varaktighet, och detta är visserligen ej det enda fält, där stilen inverkat på den svenska allmogens fantasirika konstskapelser.

S. W.

DÖRRÖVERSTYCKE

Från huset Stora Nygatan 22, Stockholm.

DET GAMLA Ehrencreutzska huset Stora Nygatan 22 ägdes år 1761 av vinhandlaren Johan Georg Yhlén, som vid denna tid företog åtskilliga ombyggnader och nyinredningar. Vid detta tillfälle inreddes säkerligen det rum, där ovanstående överstycke suttit. De större väggfälten täckas av marinmålningar i samma stil som dörröverstyckets, men genom sin rika inramning blir det senare rummets dekorativa tyngdpunkt, såsom fallet oftast är i 1700-talets rumsinredningar. Den snidade och förgyllda kartuschomramningen är typisk för tidig svensk rokoko genom sin fullständiga symmetri och en viss om barocken erinrande tyngd. — Målningen ansluter sig nära till Joseph Vernets art. — Gåva till museet år 1893 av boktryckaren K. L. Beckman, Stockholm. Inv. n:r 76, 493. H. 108 cm. Br. 129 cm.

S. W.

Parti av en salong med helt boaserade väggar.

Från huset Karduansmakaregatan 8 B, Stockholm.

Det rum, av vilket motstående bild visar en vägg med infälld spegel, representerar i Nordiska Museets följd av rumsinredningar bostadsskicket hos de allra förnämaste samhällsklasserna under vår rokokoperiod. Rumsinredningen är efter all sannolikhet utförd under ledning av en av tidens mest framstående arkitekter, överintendenten Carl Fredrik Adelcrantz, vars svåger, presidenten Samuel Ruuth år 1753 inköpt den egendom, från vilken rummet blivit flyttat till museet. Inredningen torde ha tillkommit under något av de närmast följande åren på 1750-talet. Dess nära släktskap med samtidigt utförda inredningar å Stockholms slott är lättförklarlig i betraktande av att byggnadsledaren var gemensam, men på samma gång är detta förhållande en påminnelse om det högst betydande inflytande, som slottsinredningarna hade på de förnäma privatbostädernas nydaning. Flera karaktärsfulla och högklassiga rumsinredningar, som bekräfta detta, finnas ännu bevarade både i Stockholmshus och herrgårdar i olika delar av landet.

Rummets väggar äro helt inklädda med trä med rikt snidad dekoration, vilken överallt noga håller sig till symmetrien, såsom över huvud den tidigare rokokodekoren hos oss. Rummet är målat i gråvit färg med listverk och ornament i blått. Dörr- och spegelöverstycken äro målade på väv blått i blått med trofégrupper representerande konster och vetenskaper.

Rumsinredningen är skänkt till museet år 1908 av redaktör Fritiof Hellbergs sterbhus, Stockholm. Den bär i Högre-ståndS-avdelningen rumsnummer 58. Inv. n:r 111,732.

Angående de å bilden synliga möblerna, som äro av svensk tillverkning, hänvisas till notiser vid möbelbilderna här nedan.

S. W.

PARTI AV RUMSINREDNING

Från huset Karduansmakaregatan 8 B. Stockholm.

Dörrparti.
från ett rum med väggfälten målade på väv.

Från huset Drottninggatan 68, Stockholm.

En under rokokotiden mycket brukad väggbeklädnad är den, som illustreras av vidstående bild, ett hörn av ett borgerligt rum från ett Stockholmshus. Ovan en låg bröstpanel äro väggfälten täckta med spänd väv och inramade med enkelt panelverk. Väven är målad i ljusgrå ton och dekorerad med ett målat ramverk av blomrankor, lätt virade kring smala stavar. Den graciösa och luftiga blomdekorationen består av vallmo, blå åkervinda och skära rosor. Bland dörröverstyckets blommor plocka två duvor med ett blått sidenband. Å de större väggfälten äro målade enstaka småfåglar, som jaga fjärilar eller mindre insekter.

De med väv spända målade väggarna återfinnas allmänt både i herrgårdsinredningar och i borgerliga stadsvåningar. Stundom är väggfältens dekoration mer arkitektoniskt hållen, stundom bildar varje fält ett stort dekorativt landskap, en dekorationsart som skymtar å nästföljande bild. Dörröverstyckena äro i rum av denna art i regel platsen för den rikaste dekoren, varom bilden sid. 9 ger en påminnelse. Ett exempel på de tryckta papperstapeter, som kunde ersätta den målade väven, återfinnes sid. 54.

Rumsinredningen är skänkt till museet år 1889 av byggmästare M. P. Althin, Stockholm. Den bär n:r 59 i museets rumsserie. Inv. n:r 92,449.

S. W.

PARTI AV RUMSINREDNING

Från huset Drottninggatan 68, Stockholm.

Kakelugn.

Från huset Götgatan 31, Stockholm.

Den vitglaserade och i en eller flera färger målade kakelugnen intar en viktig plats i rokokons bostadsinredning. Under 1600-talet och den tidigare delen av 1700-talet förekommo ett flertal växlande ugnsformer, vanligen uppbyggda av grönglaserade kakel i litet, kvadratiskt format. På 1740-talet inkommer en ny kakelugnsform, som snart blir allenarådande. Det är den s. k. franska cheminéen, vilken troligen importerats från den Strassburgska fajansfabriken, från vilken vår inhemska fajansfabrikation även i andra avseenden under denna tid mottog impulser. Den här avbildade ugnen visar den form, som alltså under rokokotid var allmänt omtyckt i Stockholm, standardiserad till sin huvudform, sitt kakelformat, listprofiler och krön. Kaklen äro rektangulära, stående på kortsidan, och dimensionerna ha, efter att till en början ha varit något större, stannat vid ett normalformat av $32 \times 23{,}_5$ cm. Den målade orneringen utgöres allmännast av ett upprepningsmönster med kaklet behandlat som en enhet. Det stora flertalet kakelugnar dekoreras enbart i blått, men från 1750-talets slut förekommer även flerfärgad dekor. I särskilt förnäma undantagsfall dekoreras ugnen som en helhet med en komposition över flera kakel, såsom å den här avbildade ugnen, där orneringen är gjord i blått. Dessa ugnar tillverkades såväl vid Rörstrands och senare vid Mariebergs fajansfabriker som i de talrika krukmakareverkstäderna i Stockholm. Varje mästare i yrket fick som mästerprov utföra en dylik ugn. — Samtidigt med den här behandlade ugnsformen inkom en annan typ, den cylindriska ugnen, vilken likaledes fortlevde under hela 1700-talet och långt därefter.

Kakelugnen å bilden är i museet uppställd i rum n:r 60, en interiör från huset Järntorget 83, Stockholm. Ugnen är skänkt till museet år 1889 av byggmästare C. Blomdahl, Stockholm. Inv. n:r 60,917 a.

—*a*—*i*.

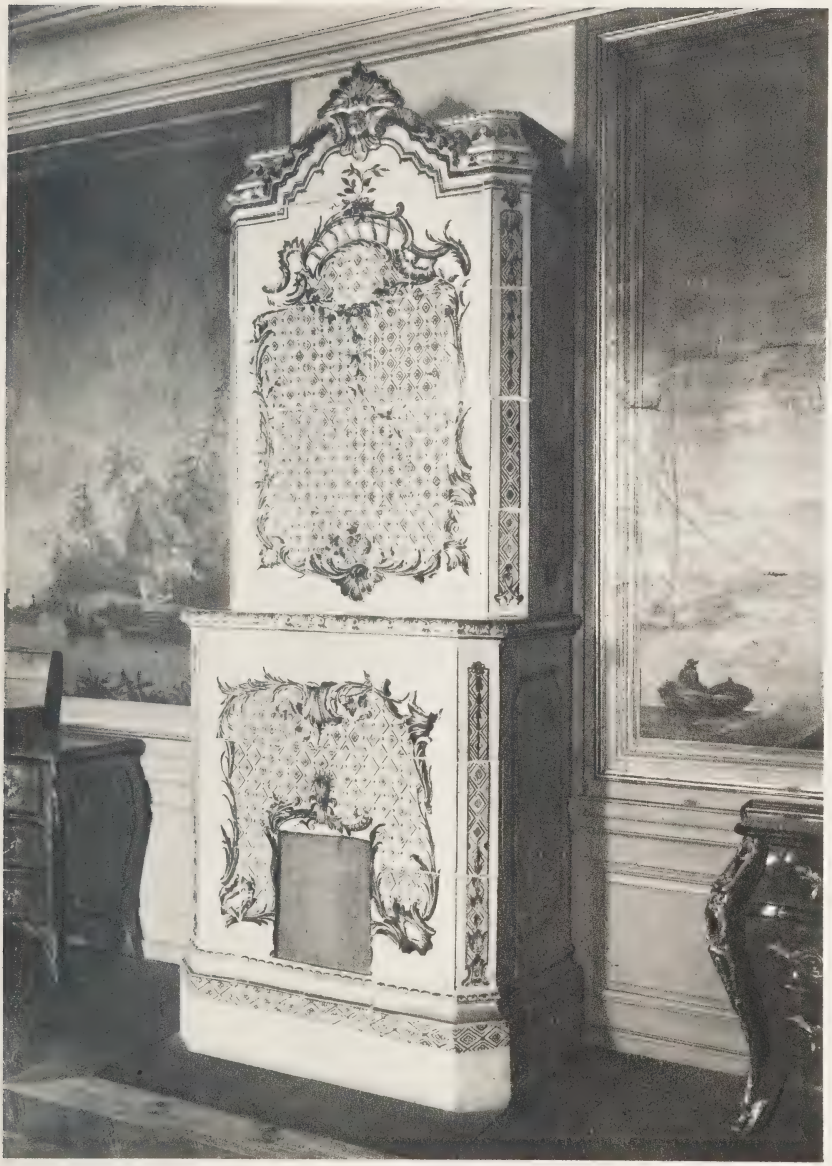

KAKELUGN DEKORERAD I BLÅTT

Från huset Götgatan 31, Stockholm.

Möbelsnickeriet under rokokon.

Inom möbelsnickeriet förefanns hos oss en gedigen yrkestradition, som troget vårdats av städernas snickareämbeten allt under stilarnas växlingar. Denna hantverksskicklighet kunde alltså tillgodogöras även av rokokostilen, och den behövde också förvisso tagas i anspråk i ganska hög grad för de uppgifter denna stil gav yrkesmännen att lösa. Stockholms slotts inredningshistoria, till vilken varje betraktare av vårt 1700-tals rumsinredningar och möbler ständigt måste återvända för att finna impulsernas källa, lär oss genom ett rikligt notismaterial, att sambandet är starkt mellan fast och lös rumsinredning, mellan väggpanelernas och möblernas sniderier. Under samma konstnärliga ledning tillverkas allt detta av en gemensam stab av utförande konstnärer och hantverkare av alla grader av förmåga och skicklighet. För privata byggherrars och avnämares räkning är det ju i regel betydligt svårare att prestera exakta ursprungsuppgifter angående de särskilda föremålen, men det bestämda beroendet av slottets arbetsmetoder och stilkaraktär behöver ej betvivlas. Samma franska eller svenska mästare, som arbetade där, ha också i säkerligen ej ringa utsträckning arbetat för enskilda uppdragsgivare.

För det skråbundna hantverket har man att räkna med ett bestämt normerande inflytande såsom följd av den fasta organisationen inom ett ämbete. Om också arbetsmetodernas art för snickarnas räkning omöjliggjorde ett förfarande sådant som t. ex. tenngjutarnas, där ämbetet gemensamt ägde förrådet av gjutformar, så låg dock i den starka kontroll ämbetet oavlåtligt utövade över sina medlemmars produktion en borgen för en viss likformighet i karaktären hos allt vad ämbetet med gillande lämnade ut i marknaden. Om det därför i regel är ganska lätt att se en möbels ortskaraktär — åtminstone i fråga om Stockholm, där det säkert dokumenterade materialet är rikligt — är det därför ej säkert att man har rättighet att genomgående betrakta de enskilda mästarna som konstnärspersonligheter i den meningen, att vars och ens alster skulle röja individuella karaktärer. Det ges bland rokokomöblerna exempel på, att typerna mindre äro mästarnas enskilda än fastmer ämbetets gemensamma egendom. Pjäser som äro nästan identiskt lika kunna sålunda bära signaturer av skilda mästare, som samtidigt arbetade inom ämbetet. Den individuella konstskickligheten är ju därmed långt

ifrån förnekad och ej heller de enskilda mästarnas förmåga att i rörelsen införa nya former, som i viss mån voro av dem nykonstruerade.

Beträffande den stora massan av hantverket i städerna landet runt är det ännu omöjligt att urskilja de enskilda personernas arbeten, då stämpling och märkning tycks ha skett rätt sporadiskt eller i varje fall ej är studerad. De särskilda städernas eller ämbetenas särkaraktär är på grund härav långt ifrån alltid fastställbar. För Stockholms räkning är förhållandet som sagt ett annat, och från rokokotiden äro en rad mästare bekanta genom skriftliga källor och genom mångfalden av mästarebetecknade arbeten. Det gäller här främst de fanerade och inlagda möblerna — mest förvaringsmöbler och bord — med beslag av förgylld brons. Samma hantverkare ombesörjde även de fasta rumsinredningarna, boaseringar, parkettgolv m. m., men på detta område — listhyvlarnas — har standardiseringen i de flesta fall fullt övervälde över individualiseringen. Somliga av dessa mästare eller verkstäder ha dock haft sina speciella former, efter vilka de utfört sina möbler, och dessa röja alltså sin mästare redan genom uppbyggnad och detaljbehandling. Att mästarne efter förmåga följde modets krav och lade om sitt mönsterförråd efter denna synpunkt framgår tydligast av de verkstäders alster, vilka genomlevde 1700-talets olika stilombyten. Bland de mera kända rokokosnickarna i Stockholm är Linning den äldste, och hans tidigare arbeten stå ännu till hälften kvar inom barocken. Bland de andra, som uppsatte sina verkstäder under 1750- och 1760-talen, överlevde de flesta rokokon, och flera av dem äro kända även genom rent antikiserande möbler. Så t. ex. Dahlin, som efter att ha gjort framstående rokokopjäser blev en av den gustavianska tidens allra bästa om ock ej oftast förekommande mästare.

En viss specialisering har sedan gammalt funnits inom möbelsnickeriet, så att t. ex. ett skilt svarvareämbete levt vid sidan av snickareämbetet. Ett sådant existerade i Stockholm även under rokokotiden, ehuru det då ej torde ha ingripit mycket på möbeltillverkningens område. Detta gjorde däremot stolmakareämbetet så mycket mer. Det är endast undantagsvis som de vanliga möbelsnickarna tillverkat stolar och soffor, liksom å andra sidan stolmakarnas verksamhetsområde var genom förordningar strängt begränsat. Att bland stolarna urskilja de olika orternas tillverkningar är ej utan vidare utförbart, då de under rokokotiden ej äro märkta med mästarstämplar lika ofta som de övriga möblerna. Stundom bära dock Stockholmstillverkningarna ämbetets sigill avtryckt på papper, vilket påbjöds år 1765. Några år senare eller 1768 infördes för Stockholms snickareämbetes räkning en stämpel, vilken skulle inbrännas å samtliga godkända tillverkningar.

S. W.

SEKRETÄR

Av snickaren Lars Nordin i Stockholm.

Sekretär.

Utförd av snickaren Lars Nordin i Stockholm.

DENNA MÖBEL är ett exempel på den svenska rokokon som möbelstil i dess lättaste och mäst graciösa form. Hela pjäsen är så långt möjligt genomarbetad i mjuka former; den gör intrycket av att vara modellerad i ett formbart ämne; ingen yta, utom den övre skivan, är på något stycke rät, utan allt flyter i mjuka böjliga linjer. Men målet för detta skulpterande har tydligen varit att ge föremålet karaktären av spänstigt fjädrande lätthet, en strävan i vilken modellören kommit ganska långt, i varje fall åtskilligt längre än som är regel i svenska rokokomöbler. Denna skulpterade form har sedan icke fått skymmas av någon rik dekoration. De enkla mönster, som förekomma i faneringen, få enbart markera vissa linjer i modelleringen, och den starkt framträdande ådringen i träet har mästerligt anpassats till att accompagnera de mjuka formerna. Den obligatoriska utsmyckningen med förgyllda bronsbeslag har slutligen också på ett strängt behärskat sätt använts för huvudsyftet och framträder nästan blott som skoning på de fjädrande benen och som en livande betoning av deras ansatspunkt.

Möbeln är stämplad av Stockholmssnickaren Lars Nordin, som var verksam som mästare 1752—1786. Denna pjäs torde närmast kunna räknas tillhöra 1760-talet. — Sekretären är skänkt till museet år 1921 av Samfundet Nordiska Museets Vänner. Inv. n:r 138,592. H. 103 cm.

S. W.

KONSOLBORD

Av snidat och förgyllt trä.

BYRÅ

Av snickaren Christian Linning i Stockholm.

Konsolbord.

Av snidat och förgyllt trä.

Som ett arv från den praktälskande karolinska barocken torde de rikt snidade och förgyllda möblerna ha inkommit i rokokon. Denna genre, som fordrar en rik plastisk ornering av hela möbeln, röjer ej sällan den begränsning av den ornamentala styrkan, som ej kan frånkännas den svenska konsten. Endast sällan nå dessa praktstycken en verkligt hög kvalitet. I fråga om djärv rokokolek med formerna gå dessa pjäser ofta långt, och som detaljer i en hel miljö försvara de i allmänhet väl sin plats.

Konsolbord av denna typ äro ett tillbehör till de stora väggspeglarna. Det här avbildade torde vara ett Stockholmsarbete ehuru osignerat. Inv. n:r 34,591. H. 81 cm. Br. 91 cm. *S. W.*

Byrå.

Utförd av snickaren Christian Linning i Stockholm.

Flera grunddrag i denna möbel röja, att den stilistiskt sett står barockstilen nära. En viss massiv tyngd, profilens uppdelning i en konkav och en S-formig sväng, som är en karaktäristiskt senbarock linje, fasadens horisontalindelning med varje låda strängt skild från de andra med en bred bronslist. Efter hand som formutvecklingen fortskrider till fullt genomförd rokoko blir profillinjen en enda flytande båglinje utan något avbrott, som byrån å bilden sid. 13 visar, och fasaden modelleras hop till en enda yta med skarvarna mellan lådorna så vitt möjligt omärkliga, såsom synes å bilden sid. 11.

Den här avbildade byrån är stämplad med initialerna C L N, betecknande Stockholmssnickaren Christian Linning, mästare 1744—1779. Inv. n:r 47,799. H. 85 cm. Br. 135 cm. *S. W.*

RITBORD FÖR BARN

Med inläggningar och förgyllda bronsbeslag.

KLAVIKORD

Av målad furu.

Ritbord.

Om det å föregående uppslag avbildade konsolbordet exemplifierar den dekorationsbelastade prakten och sekretären å nästföregående uppslag formförfiningen i svensk rokoko, så torde det härbredvid återgivna bordet kunna tjäna som en kvalitativt högtstående representant för den specifikt svenska förenklingen av rokokoformerna. I vårdad materialbehandling av fanerat och polerat trä och med normalt riklig utsmyckning med goda förgyllda bronsbeslag, närmar sig denna möbel till sin form det enklast möjliga med bibehållande av genomförd rokoko. Benens knappa svängning och skivans lätt böjda konturer, som mjukt följas av sargens, äro tecknade med stark känsla för pålitlig stadga utan skymten av klumpighet. Bordet är till höjden avpassat för barn — väl Gustaf III och hans bröder — men skivan kan genom en i benen inlagd mekanism höjas upp. Det bär drottning Lovisa Ulrikas ägarstämpel samt den stämpel, som åsattes Drottningholms slotts möblemang, då detta av änkedrottningen överläts till staten. På 1750-talet undervisades de kungliga prinsarna i teckning av den mångkunnige arkitekten Jean Eric Rehn, och den hypotesen har framställts att han inlett denna kurs med att göra ritning till ritbordet. — Inv. n:r 105,177. H. 65 cm. L. 155 cm.

S. W.

Klavikord.

Som möbelform betecknar detta lilla instrument en långt gången förenkling och formen för benens ansats vid sargen tyder på närhet till barocken. Snickeriet är gjort i furu och utan större finess, helt osmyckat samt överstruket med grå oljefärg, nu täckt av brun övermålning. Själva instrumentlådan som ligger lös i foten, är invändigt målad blå och locket dekorerat med en landskapsbild med en stenig förgrundsterräng med granar, hängbjörkar och vårbruna ekar eller aspar samt tre i blått, gult och rött klädda damer av allegorisk karaktär, spelande harpa och luta. — Som instrument betraktat tillhör det gruppen av »gebundene» klavikord, d. v. s. att varje sträng användes för två toner, därigenom att den anslås av två tangenter på två olika punkter. Omfånget är 4 oktaver + 2 toner; de två första övertangenterna i lägsta oktaven äro delade. — L. 115 cm.

S. W.

LÄNSTOL

Av snidat och förgyllt trä.

Länstol.

Av snidat och förgyllt trä.

Den franska rokokons direkta förebildlighet är i allmänhet omisskänlig för all slottsmässigare möbeltillverkning hos oss under den period, vars största och mest betydande inrednings- och möbleringsarbete just var Stockholms slott. Stolarna av fransk rokokotyp fördela sig i två grupper, de enkla, nästan osmyckade, som antingen visa träets färg eller äro målade i olja, samt de rikt skulpterade, som hos oss i regel äro förgyllda. På denna senare sort lämnas här ett ganska representativt exempel, vars utsmyckning med riksvapnet tre kronor och nordstjärnan antyder dess bestämmelse vara antingen ett kungligt slott eller ämbetsverk. Den snidade dekorationen, som täcker större delen av träverkets ytor, bildas av roccailler med ett sparsamt inslag av naturalistiska blommor. Den ursprungliga klädseln, nu förlorad, torde troligast ha utgjorts av sidendamast. Å interiörbilden sid. 11 stå två länstolar av besläktad karaktär, vilka tillhöra ett svenskt möblemang, snidat i björk, rikt ornerat och förgyllt samt alltjämt bärande sin ursprungliga klädsel av tapisserie de Beauvais med för ryggar och sitsar avpassade kompositioner med djur och fåglar i Jean Baptiste Oudrys art. — Direkt jämförda med sina franska förebilder röja de svenska praktstolarna, trots sin dekorativa rikedom och sin obestridliga säkerhet i uppbyggnaden, dock en avgjord tyngd, som verkar nästan robust bredvid den lätta och luftiga grace, som är så starkt framträdande hos även de mest dekorerade franska stolarna. — Den här avbildade länstolen bär inv. n:r 34,394. H. 121 cm.

S. W.

LÄNSTOL

Av fransk typ.

LÄNSTOL

Av holländsk typ.

Länstolar.

Av fransk och holländsk typ.

Den enkla, nästan odekorerade franska stoltypen reproducerades av svenska, särskilt Stockholmska stolmakare på ett mycket troget sätt. Den härbredvid avbildade länstolen är ett tydligt exempel härpå, vilket även i svenska slott och museer kan direkt jämföras med sådana som nya importerade franska stolar, vilka här tjänade som modeller. De svenska efterbildningarna äro nästan alltid gjorda av björk och ofta som denna vitmålade. Formernas mjuka smidighet och strävan efter en organiskt vuxen uppbyggnad av möbeln behärskar denna art av möbler till den grad, att nästan ingen ornamentik förekommer. De olika delarna, sarg, ben etc. äro på ett fulländat sätt sammanvuxna till en enhet, vilket betonas genom den karaktäristiska kälningen, som följer ramverkets former. Stoppningen är fästad direkt å stolträet såväl i sits som rygg.

Den andra länstolen å vidstående plansch företräder den holländskt-engelska typ av rokokostolar, som var mycket allmän i Sverige. Ehuru mindre utpräglat slottsmässig torde denna typ dock med säkerhet ha varit lika vanlig å herrgårdarna som i borgarhemmen, varför beteckningen bondrokoko, som man numera stundom får höra, torde få betecknas som delvis missvisande. Till hela uppbyggnaden äro dessa stolar en ren utvecklingsform ur den tidigare stilepokens engelska och holländska stolar, och barockkaraktären dröjer länge kvar i vissa karaktäristika, t. ex. i den ännu tydligt markerade skillnaden mellan ben och sarg. Ryggens jämförelsevis smäckra ramverk med den breda, i balusterform utsågade brickan i mitten samt det kryss av svarvade slåar, som förbinder benen, äro typiska element för denna grupp, likaledes övertagna från barockstolarna. I ornamentiken betonas däremot rokokon, gärna t. o. m. genom starkt osymmetriska mittornament. Sitsen består oftast av en lös dyna och skinnklädsel är vanlig. Målningen är i regel gjord i någon ljus färgton, här gul.

Länstolen av fransk typ bär inv. n:r 104,424. H. 88,7 cm. Länstolen av holländsk typ bär inv. n:r 110,077. H. 98,5 cm.

S. W.

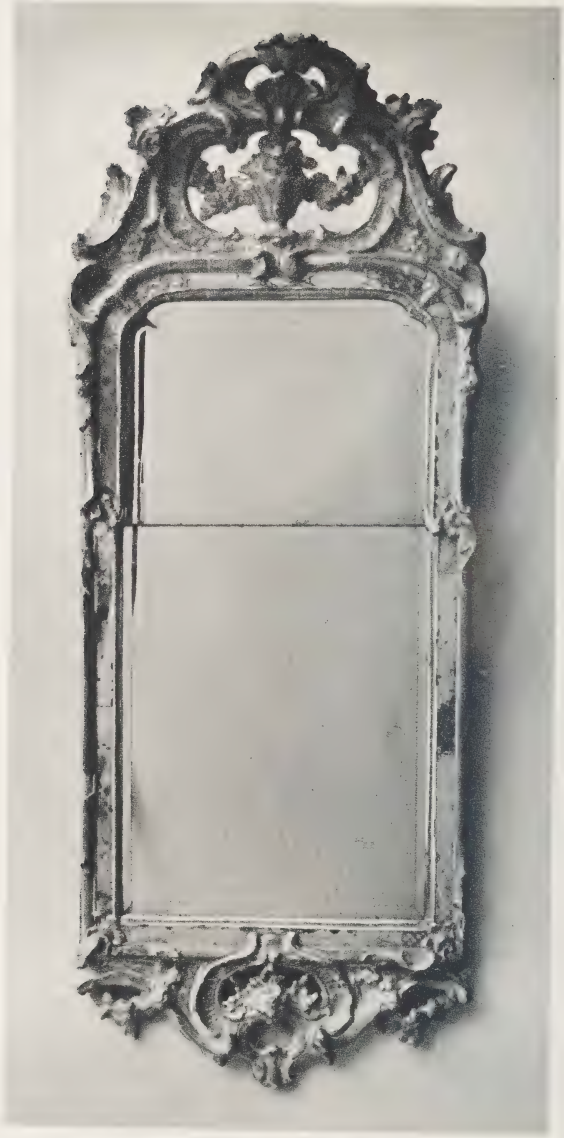

SPEGEL

Av snidat och förgyllt trä.

Spegel.

I ram av snidat och förgyllt trä.

FORMRIKEDOM och fantasi parad med sans och behärskning karaktäriserar den svenska spegeltillverkningen under rokokotiden. De snidade och förgyllda spegelramarna äro visserligen att räkna till samma klass av skulpturs myckade möbler, som det ovan, sid. 20, avbildade konsolbordet och länstolen sid. 24, och sammanhanget är naturligtvis oomtvistligt. Men ändock synes spegelramarnas komposition ha varit underkastad en strängare lag än konsolbordens. Formen kan vara rik och mjuk både i naturalistiska och stiliserade element, men helhetsverkan är genomgående lugn och samlad i alla exemplar, som med säkerhet kunna sägas vara av svensk tillverkning — för villket hallstämplingen ofta nog ger stöd. Rokokospeglarna skilja sig med stor avgjordhet från sina föregångare under barocktiden, och ändå kvarstå vissa drag, som lättast förklaras typologiskt ur de sistnämnda. Den lilla avsatsen å ramens sidostycken och den därmed sammanfallande skarven i glaset får sålunda sin förklaring som reliktfenomen genom jämförelse med de senare utvecklingsfaserna av våra barockspeglar i venetiansk art, gjorda helt av spegelglas och förgyllda metallbeslag. Till samma ursprung pekar också förkärleken för de i ramen infällda spegelglasen, som liva intrycket av en så stor del av rokokospeglarna. Från rokokon går övergången till den gustavianska stilens antikiserande former däremot med en mjukhet, som tillåter uppställandet av en fyllig serie övergångsformer, oftast tillverkade under det som övergångstid karaktäriserade 1770-talet.

Den å vidstående sida avbildade spegeln med ram av snidat och förgyllt trä samt infällda spegelglas, dekorerade med etsning och förgyllning, är säkerligen ett Stockholmsarbete, ehuru ej vederbörligen stämplat. Spegelmakarna i Stockholm försågo stora delar av landet med sina alster och torde också få betecknas som de i konstskicklighet högst stående i landet inom detta yrke. — Inv. n:r 32,302. H. 154 cm.

S. W.

KONSOLUR

Av urmakaren Peter Malm i Stockholm.

Konsolur.

Av urmakaren Petter Malm i Stockholm.

Uren ingå i möbleringen som ett viktigt och särskilt under rokokotiden starkt måleriskt betonat element. Golvurens starkt bukiga foder äro ofta rikt prydda med chinoaserande lackmålning i glada färger. Av denna dekorationsart täckas också ytorna å det här återgivna konsoluret, som i övrigt är mycket franskt till hela sin uppbyggnad, ehuru både verk och foder äro svenska arbeten. Mot gråvit fond äro ytorna dekorerade å konsolen med roccailler, blommor och fåglar i flera färger, å själva urfodret med röda rutverk och blå marmorering. Snidade och förgyllda ornament imitera de oftare förekommande förgyllda bronsbeslagen. Av dylika omramas dörren, vars nedre del täckes med ett bronsornament, som man ofta ser å svenska konsolur, framställande en Watteauartad figur, som i händerna håller ett vädurskinn och en tupp.

Urverket är utfört av Stockholmsurmakaren Petter Malm, som var mästare 1766—1782 samt dog 1796. Det är betecknat med tillverkningsnumret 38, vilket tyder på, att det tillkommit i början av mästarens verksamhetstid eller antagligast i slutet av 1760-talet. — Inv. n:r 46,592. H. 115,5 cm.

S. W.

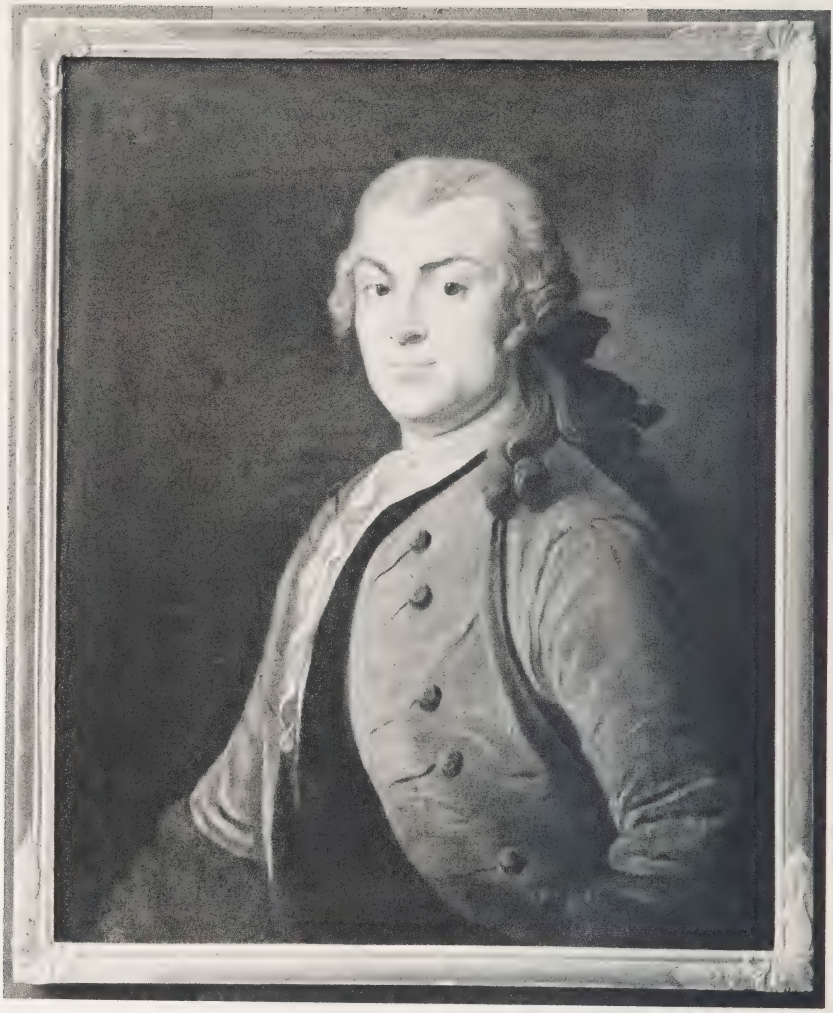

PORTRÄTT AV EN UNG HERRE

Oljemålning av O. Arenius.

PORTRÄTT AV EN UNG DAM

Oljemålning av okänd konstnär.

Herrdräkt.

Buren av kommerserådet Jonas Alströmer
(född 1685, död 1761).

ROKOKONS HERRDRÄKT, som här illustreras dels av porträttet å föregående uppslag, dels av Jonas Alströmers sammetskostym, är till snittet i stort sett densamma som bars redan under det tidigare 1700-talet och som kvarlevde även under gustaviansk tid. Lång livrock, juste-au-corps, räckande ungefär till knäna och ursprungligen brukad såsom överplagg, bäres utanpå en likaledes lång och ärmförsedd väst. Knäbyxorna äro snäva, avslutade omedelbart under knäet med ett som linning fastsytt knäband med spänne. — Alströmers dräkt är av brun skuren och oskuren sammet med i mönstret ingående vit atlasbotten. Småmönstrigheten är av en typ, som under rokokotid är vanlig i sammets- och sidentyger. Knapparna äro klädda med dräkttyget, knapphålen mycket långa. Krage saknas både å rock och väst. Genom att dräkten dessutom lämnas oknäppt upptill bli, som porträttet visar, den kring halsen virade vita linnehalsduken samt kråset synliga. Ärmuppslagen å rocken nå ofta ända till armbågen men lämna armens nedre del fri, så att skjortärmen där blir synlig ett stycke. Både rock och väst ha stora ficklock och rocken är i sidorna försedd med tredubbla, djupa skörtveck, som ge den en starkt utsvängd form. I Jonas Alströmers dräkt äro sammetsbyxorna helt fodrade med sämskskinn.

Den elegante okände å porträttet bär en röd rock med pälsklädda ärmuppslag samt svart väst. Att de olika plaggen voro av skilda slag var ej ovanligt. Särskilt ofta är västen olik rocken och prydd med rika broderier. — Porträttet visar tidens hårmod, peruk med hängande lockar, hopknutna i nacken med en stor svart rosett. — Strumporna äro i regel ljusa, oftast vita, skorna äro låga med rundad tå och ofta röda klackar.

Jonas Alströmers dräkt bär inv. n:r 105,181, herrporträttet 50,090. H. 82 cm.

A. L—n.

HERRDRÄKT AV BRUN SAMMET

Buren av Jonas Alströmer.

Tillbehör till herrdräkten.

Värjan.

Bruket att ständigt bära värja även till rent civil kostym medförde småningom utbildandet av särskilt små och lätta dräktvärjor, vilka egentligen ej voro användbara såsom vapen. Under rokokotiden var denna vapenform i allmänt bruk och utmärkte sig för rikt och detaljerat utsmyckade fästen. Vidstående värja har fäste av mässing med gjuten och ciselerad, förgylld och försilvrad ornering. Den tunna, tvåeggade klingan har upptill en graverad ornering. Baljan gjordes antingen av läder eller pergament med beslagen av samma art som fästet. Dräktvärjan bars i ett gehäng, som spändes under västen och ej var synligt. — Den avbildade värjan är skänkt till museet år 1894 av krigsarkivarien J. Petrelli, Djursholms Ösby. Inv. n:r 78,419. L. 82,9 cm. Fästets l. 12,6 cm.

Käppen.

Spatserkäppen var likaledes ett obligatoriskt tillbehör till herrdräkten. Den är i regel gjord av spanskrör och försedd med knopp eller krycka av metall — guld, silver, mässing — eller ock av porslin. Den här avbildade käppen bär en silverknopp, vars ciselerade reliefornering med roccailler och blommor som mittstycke upptill har en antikiserande figurscen, till karaktären nära påminnande om de samtida snusdosornas ornering. Käppknoppen är svenskt arbete. I den lilla bygeln nedom knoppen har suttit fästad en snodd eller ett skinnband, vari käppen kunde bäras. Doppskon är en långsträckt mässingshylsa. — Käppkryckan är å rokokokäpparna vanligen S-formigt svängd och rikt ornerad, ofta med ett människo- eller djurhuvud vid den uppsvängda ändan. Från den tidigare frihetstiden fortsatte bärandet av runkalender på käppen att vara mode inom herremansklassen liksom också käppar av bergsmansyxans form ej sällan buros även av förnäma herrar. — Den avbildade käppen bär inv. n:r 87,559. L. 99 cm. Knoppens l. 8,2 cm.

S. W.

DRÄKTVÄRJA

Fäste av förgylld och försilvrad mässing.

PROMENADKÄPP

Med knopp av silver.

Klädning.

VIDSTÅENDE DRÄKT är gjord av enfärgad gul ripsvävnad. Den visar rokokons dammode i en typisk form med lång robe buren över kjolen och denna i sin ordning uppburen av en vid styvkjortel, panier. Genom denna åstadkommes figurens stora bredd under det att dräkten både framåt och bakåt är tillplattad. Till hovbruk och särskilt i kungliga ceremonidräkter kan styvkjorteln anta en enorm bredd; den här avbildade har de normala dimensionerna. Senare åstadkommes vidden medelst pocher, löshöfter, gjorda av linne eller sämskskinn med fiskben, samtidigt tjänstgörande som verkliga fickor. Garneringen utgöres å roben av en bred, veckad remsa, falbolan, som följer robens främre kanter och går runt urringningen, å kjolen är en volang, allt av dräkttyget. I bröstet är roben hopknuten med flera par breda, gula sidenband. Därunder har burits antingen en bröstlapp eller ock korsett, säkerligen i samma färg. I ryggen hänger roben ända från nacken rakt ned i dubbla Watteauveck och är släpande. Kjolen är framtill nästan fotsid. — De å de halvlånga ärmarna fästade engageanterna äro gjorda av tredubbla rader vita, knypplade silkesspetsar. — Klädningen är skänkt till museet år 1895 av konstnären Carl Larsson. Inv. n:r 80,216. Engageanterna äro skänkta år 1876 av fröken Brite-Eleonore Silfverstolpe. Inv. n:r 9,204.

A. L—n.

Damporträtt.

DEN UNGA DAMEN å porträttet bär en klädning av annat snitt än den ovan beskrivna. Den består av liv med lång snibb framtill samt en vid kjol med täta, pösande veck. Den är gjord av blått och vitt siden med fylligt blommönster, tydligen av samma art som det å sid. 50 avbildade sidentyget. Den långsnibbiga öppningen å klädningslivets framsida täckes av en isättning gjord av vita spetsar och röda rosor med gröna blad. Nedtill å de halvlånga ärmarna stora röda bandrosetter samt vida, vita engageanter, kantade med vita spetsar. Å huvudet bär den unga damen vit, mjuk mössa med yvig, rynkad remsa vid sidorna och en röd nackrosett över en mindre, tätt åtsittande, vit mössa. Vid hårfästet sitter dessutom en liten bukett av röda rosor. Solfjädern har sköldpaddsställ och målad skärm. — Inv. n:r 91,157. H. 89 cm. (Avbildat å sid. 33). *A. L—n.*

KLÄDNING

Av gult siden.

Klädning.

Av blommig brokad.

ÄNNU ETT rokokosnitt exemplifieras av den här bredvid avbildade brokadklädningen, vilken tillhört friherrinnan Charlotta Eleonora Sjöblad, död 1787, gift 1733 med amiralen och presidenten greve Erik Arvid Sparre.

Klädningen är gjord av vitt siden med ett stort brocherat blommönster av guld, silver och silke i starka färger. Den består av kofta och kjol. Den förra är baktill och vid sidorna lång, så att den räcker ned nästan på halva kjolen. Framtill sammanhålles den av en isättning med lång snibb och skört. Koftan har fyrkantig urringning och i ryggen dubbla Watteauveck. De halvlånga ärmarna äro garnerade med falbolan. Kjolen är vid och veckad samt med sprund i sidorna, sydd på så sätt att linningen är delad i två hälfter, vilka var och en knytas kring livet med band. Sprunden i sidorna bilda ingång till pocherna, som även knytas med band kring livet. Engageanterna av vita, knypplade silkesspetsar. — Skänkt till museet år 1923 genom testamente av fröken Augusta Martin, Skövde. Inv. n:r 143,709.

A. L—n.

KLÄDNING

Av vitt siden med broscherat mönster i guld, silver och färger.

Solfjäder.

Ett oumbärligt tillbehör till damdräkten under rokokotiden är solfjädern, som då så gott som undantagslöst är rikt dekorerad med målade framställningar. Vidstående exemplar är hallstämplat i Stockholm år 1765. Stället är gjort av elfenben med genombrutna och målade stavar samt snidade och genombrutna ytterskenor. Skärmen är av dubbelt papper med gouachemålning, i blommor inramade figurscener, å båda sidor. För rokokotidens solfjädrar karaktäristiskt är, att skärmen ej går långt ned på stavarna och att dessa äro starkt genombrutna, så att solfjäderns mittparti blir öppet och luftigt.Tidigare äro de helt täta och senare, under empiretiden, återkommer samma form, ehuru hela solfjädern då göres mycket mindre. — Inv. n:r 41,131. L. 27 cm.

A. L—n.

Damsko.

Rokokomodet i fråga om damskorna illustreras av vidstående bild. Den höga, svängda klacken, ett arv från Louis-XIV-stilen, bibehåller sig, om ock ej fullt så hög. Dess starka insvängning bidrar att ge intrycket av en kort fot. Skon är spetsig; sulans läder fortsätter ned på klackens framsida. Skon sammanhålles över vristen med ett spänne fästat i två korsade slejfer, ovan vilka plösen blott obetydligt skjuter upp. Som å detta exemplar är i regel beklädnaden av mönstrat siden, här rött och vitt, av samma sorter som brukas till klädningarna. — Inv. n:r 81,334. H. 12 cm. L. 21,3 cm.

A. L—n.

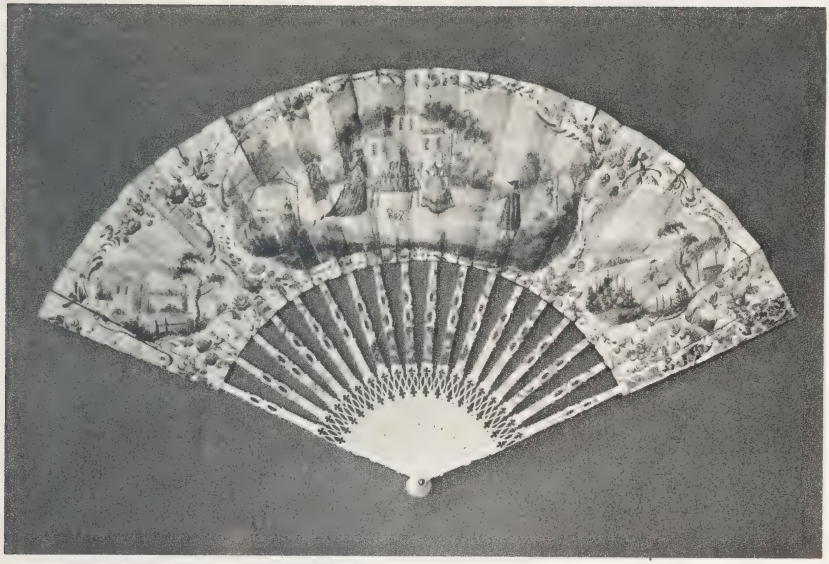

SOLFJÄDER

Hallstämplad i Stockholm 1765.

DAMSKO

Av rött och vitt mönstrat siden.

Småföremål, tillhörande den personliga utrustningen.

Liksom man under rokokotidevarvet älskade att pryda sina boningsrum med en mängd smärre föremål av olika slag, så hörde vissa andra slag av småföremål även till den personliga utrustning, som man bar på sig i fickorna: svampdosa, snusdosa, necessär, fickur etc. Dessa föremål voro ofta små utsökta alster av rokokons konsthantverk.

Den här återgivna *svampdosan* av förgyllt silver i symmetrisk urnform med ciselerade och punsade blomsterornament är enligt årsbokstavsstämpeln utförd år 1770. Svampdosan bars i fickan och var avsedd att innehålla en svamp, indränkt med parfym. — Inv. n:r 74,533. H. 4,5 cm.

Snusdosan, likaledes av förgyllt silver, utförd år 1760, bär å locket en utomordentligt karaktäristisk rokokodekoration med en fantastisk, av kurvlinjer uppfylld »arkitektur», inom vilken det svenska riksvapnet, globen med de tre kronorna, vilar på ett postament, belyst av strålarna från den femuddiga nordstjärnan, två av den svenska rokokons oftast använda motiv. — Inv. n:r 25,346. H. 6,7 cm.

Fickuret i boett av guld i flera färger, »quatre couleurs», med rik dekoration: en kolonn omgiven av troféer inom en ram av rokokoornament, bär å verket den framstående Stockholmsurmakaren Joachim Hovenschöld d. ä:s signatur och tillverkningsnumret N:r 21. Det låga numret tyder på en tidig period av urmakarens verksamhetstid, som inföll mellan 1767—1800. Boettens stämplar angiva att den utförts år 1766 i Stockholm av den framstående guldsmeden Petter Suther. — Inv. n:r 74,497. Diam. 5,1 cm.

Den lilla *dukatpungen* är sydd av grönt och gult silke med tofsprydd snodd. I mönstret ingå initialer och årtalet 1756. För de större mynten brukades börsar, till formen liknande små väskor, gjorda av mönstrat tyg eller broderade samt med låsbyglar av metall. Sedlarna buros i plånböcker, förfärdigade antingen av skinn eller siden och ofta rikt smyckade med broderier med monogram, vapen o. dyl. — Gåva till museet år 1883 av fröken Maria Pontan, Stockholm. Inv. n:r 35,018. L. 9 cm.

Upk.

SVAMPDOSA

Av förgyllt silver, 1770.

SNUSDOSA

Av förgyllt silver, 1760.

DUKATPUNG

Av grönt och gult silke, 1756.

FICKUR

Av guld, 1766.

Brokad.

Vävd av silke från Lovisa Ulrikas odling vid Drottningholm. Mönstret ritat av Jean Eric Rehn.

DET HÄR ÅTERGIVNA vävnadsprovet är till teknikerna ett konststycke, tydligen avsiktligt gjort för att visa konstskicklighetens höjd. Som synes är mönstret framställt jämt en gång på längden och vävnaden avslutad med en slät atlaskant i båda ändar. Våden tycks vidare vara ituklippt i mitten, så att provet omfattar endast halva våden, och mönstret har på den andra hälften varit alldeles parallellt upprepat. Med sina vågformigt böljande slingor och naturalistiska blommor är mönstret synnerligen typiskt för rokokon i synnerhet som fortsättningen i sidled med samma våglinjers upprepning ytterligare betonat denna böljande rörlighet. Å barockstoffen skulle en motsvarande slingrighet ha motvägts av en symmetriskt lika andra hälft av mönstret. — Bottenvävnaden består av gul sidendamast med småfigurigt mönster. Det stora sling- och blommönstret är inbroscherat. Den breda slingan är helt av silver, spunnet och behandlat på flera olika sätt, och blomkvistarna av silver samt rött och grönt silke. Den smalare, mörka slingan är vävd av sniljer i mörkt rödbrun färg samt blad av silver.

Provet tillhör den samling av material- och tillverkningsprover, »Theatrum oeconomico-mechanicum», som anlades i Uppsala av Anders Berch under hans professorstid 1741—1774, och vars rester numera tillhöra Nordiska Museet. Enligt Berchs anteckning är silket i detta tyg »producerat på Drottningholm under hennes Maj:t Drottning Lovisa Ulrikas Egen höga omvårdnad», alltså vid hennes silkesodling vid Kanton på 1750-talet. Berch uppger vidare att mönstret till detta tyg ritats av Jean Eric Rehn, vars verksamhet som mönsterritare för den inhemska textiltillverkningen var av stor omfattning och betydelse. I detta fall har han ganska nära följt franska förebilder samt säkert också med avsikt givit vävaren tillfälle att visa den inhemska vävnadsskicklighetens höga nivå, liksom materialet var ett bevis på framgången av den svenska silkesodlingen.

Den Berchska samlingen skänktes till museet år 1876 av Uppsala Universitet. Inv. n:r 17,648. Sidenprovets l. 46 cm., br. 26 cm.

S. W.

BROKAD

Vävd av silke från Drottningholm.

Rokokotidens svenska sidentillverkning.

Siden är en vara, som så intimt hör tillsammans med rokokons hela smakriktning, att ett kort omnämnande därom här kan vara på sin plats. För dräkterna, såväl de kvinnliga som de manliga, voro allehanda sidenvaror en nödvändighet, och till en presentabel bostadsinredning åtgick siden i stor myckenhet till möblernas beklädnad såväl som till väggarnas. Hur långt ned i samhällslagren bruket av denna exotiska vara fick lov att sträcka sig blev föremål för detaljerad lagstiftning, men moderiktningens starka lag sörjde för att behovet alltjämt var i tillväxt. Då ingen inhemsk tillverkning av något nämnvärt omfång tidigare existerade, måste det växande behovet fyllas genom import, dels från Kina genom Ostindiska kompaniet, dels från Frankrike och andra sidenfabricerande europeiska länder. Men frihetstidens nationalekonomiska system kunde ej tillåta, att man för en bruksvara var så helt hänvisad till import. Svensk tillverkning måste uppammas, och detta skedde med till buds stående medel, förmånliga fabriksprivilegier, understöd, belöningar och höga importtullar, m. m. En mängd fabriker anlades både i huvudstaden och i andra städer landet runt, så att den inhemska tillverkningen särskilt under 1750-talet steg till imponerande höjd. Några siffror från år 1765, då nedgången dock redan började märkas, kunna belysa förhållandena. Stockholm hade detta år 34 sidenfabriker med sammanlagt 458 vävstolar och 1,159 arbetare. Med systemförändringen genom 1765—1766 års mössriksdag drogs stödet undan denna på konstlad väg uppammade industri och den sjönk fort ned till betydligt blygsammare dimensioner.

Emellertid hade sidentillverkningen fört med sig önskan att också framställa silket inom landet. Ett flertal försöksanläggningar uppstodo, uppmuntrade av drottning Lovisa Ulrikas höga föredöme och av ständernas understöd och belöningsmedaljer. Att vissa resultat även på detta område vunnos, ses bl. a. av det å föregående sida avbildade brokadprovet, men mycket längre än till försöksstadiet torde det hela ej ha hunnit. Företeelsen har sitt intresse som ett ytterlighetsexempel på tidens ekonomiska system.

Frågar man nu efter tillverkningarna från de svenska sidenfabrikerna, så äro deras produkter långt ifrån lika lätta att identifiera som t. ex. de signerade möblerna eller ännu mer fajanserna, av vilka det stora flertalet fingo en ytterst utförlig beteckning med fabriksnamn, datum, pris etc. På sidenstyckena invävde visserligen ofta fabrikören sina initialer jämte ett nummer bland de sista inslagstrådarna, men vid användningen av tyget gingo

dessa signaturer i regel förlorade och finnas nu kvar nästan endast på avsiktligt tillvaratagna provbitar. Utan dylika mekaniskt säkra märken är det också rätt svårt att bestämma, om ett tyg är svensk eller utländsk vara. Det visar sig nämligen att de svenska fabrikanterna ivrigt arbetade på att så nära som möjligt efterbilda de utländska, särskilt de franska förebilderna. Deras skräck för svensk ursprungsstämpling av sina tillverkningar talar tydligt språk om de franska varornas anseende, kanske också om en existerande kvalitetsskillnad. Brokadprovet å föregående sida vittnar dock om, att teknisk skicklighet, även den en importvara, fanns hos oss, och utan Berchs anteckning om detta stoff kunde det lätt ha blivit taget för franskt.

Vissa svenska sidentillverkningar från rokokotiden äro dock säkert kända, bl. a. en grupp praktfullare tyger, gjorda för kungligt bruk, till ceremonidräkter eller slottsrummens stoffering, och av vilka ett flertal veterligen äro tecknade av den ofta nämnde hovintendenten Jean Eric Rehn. Tack vare den kontroll, som staten utövade över sitt skötebarn industrien, finnas också åtskilliga tillverkningsprov bevarade. Sidensorternas antal är stort; sammet, flor och alla slag av sidenband tillverkas också.

Inom det mönsterförråd, som lever på rokokons vävnader, kan man urskilja en grupp, som direkt är tillkommen i anslutning till rokokostilen. Mönstret växer upp som en i våglinjer rörlig slinga, oftast rikt besatt med blommande kvistar, så som vårt brokadprov visar. Löst lindad om denna ranka följer ofta en annan slinga, utbildad i ett spetsliknande mönster. Dessa textilmönster äro i flera viktiga avseenden utpräglad rokoko: i ledig osymmetri, flytande linjeföring och lätta former samt i blommornas genomgående naturalistiska behandling. Just på de mönstrade sidentygerna blommar rokokons midsommarflora som fagrast. Tyget i festklädningen sid. 41 tillhör en högtidligare face av denna mönstergrupp. En annan grupp, även den mycket typisk för rokokon, företrädes av sammeten i Jonas Alströmers dräkt, sid. 35. Det är småmönstriga tyger, siden eller sammet, med ytan täckt av ett rutnät av halvstiliserade blad med en liten blomma i varje ruta. Slutligen förekommer en mycket stor grupp av mönster, som i långt mindre grad äro rokoko till sitt formspråk men icke dess mindre äro typiska för stilen. Dit hör det å följande sida avbildade sidentyget. Dess mönster är symmetriskt och det bygger helt och hållet på en tradition från barockens stormönstriga damasttyger. Dessa mönsters stora popularitet under rokokotiden — exemplifierad av klädningen å porträttet sid. 33 och skon sid. 45 — kan förklaras av att hela tyngden i barockmönstret lösts upp i finfördelade blom- och bladformer med en viss naturalism och en stor mjukhet i linjerna.

S. W.

SIDENTYG

Med symmetriskt mönster i rött och vitt.

Sidentyg.

Race de Sicile, lancerat siden i smultronrött och vitt.

Bland de svenska sidentillverkningarna under rokokotid förekommer i ganska stor mängd en sidensort med namnet race de Sicile. Säkerligen importerades också samma slags tyg, och de olika tillverkningarna torde förekomma om varandra i de från tiden bevarade kläderna. Det här avbildade provet på race de Sicile är hämtat från en klädning i rokokosnitt. Till förklaring av vävnadsarten lämnas här följande teknikbeskrivning.

Vävbredd omkring 49 cm. Mönsterrapportens höjd 49,3 cm. Varp rött silke, 72 trådar på 1 cm. och vitt tunnt silke, 18 trådar på 1 cm. Inslag rött fylligt silke, 27 trådar på 1 cm. och vitt fylligt silke, 27 trådar på 1 cm. Bottnen inslagsrips, bildas av de röda trådarna.

Mönstret bildas av det vita trådsystemet, likaledes med tvåskaft som grundbindning, varvid en vit varptråd följer var fjärde röd varptråd, och de vita inslagstrådarna, inslagna växelvis med röda, ligga över en vit och 8 av de ripsbildande röda varptrådarna. Schatteringar i mönstret bildas genom variationer mellan de båda systemen, så att t. ex. endast varannan vit inslagstråd ligger på rätsidan. Avigsidan företer de två systemen i omvänd ordning, den röda ripsvävnaden bildar här blomstermönstret.

Förutom de släta botten- och mönsterytorna samt variationerna mellan dessa har man åstadkommit en skimrande, svagt reliefartad ornering i den röda bottenfärgen genom att där insätta ett mönster i varpatlas. Under avigsidans vita bottenväv anar man knappast denna extra ornering. — I staderna ingå blå, gröna och gula varptrådar av silke. — Klädningens inv. n:r är 71,556.

E. v. W.

SERVETT AV LINNEDAMAST

Med Lagerfelts och Sparres vapen.

Servett av linnedamast.

Med Lagerfelts och Sparres vapen.

Duktygerna ha i likhet med det dukade bordets övriga tillbehör i mycket hög grad i sin mönstergivning tagit intryck av rokokotidens former. Figurframställningarna, bibliska och historiska, vilka under det föregående århundradet och även under början av 1700-talet dominerade å damastduktygen, ersattes så småningom av naturalistiskt återgivna eleganta blad- och blomrankor, stundom såsom vidstående bild visar, blandade med de för rokokomönstren karaktäristiska spetsguirlanderna samt med blomkvistar sammanhållna av bandrosetter. Mönsterkompositionen vinner även i skönhet genom att det fina silkeslena stoffet, åstadkommet genom linets beredning för hand, får komma till sin rätt i större släta ytor genom att såsom här dekorationen koncentreras till en bård och en mittfigur.

Genom sitt alliansvapen kan den här återgivna damastservetten fastställas vara vävd för kammarherren friherre Carl Gustaf Lagerfelt (död 1797) och Juliana Beata Sparre (död 1821), gifta 1775. Vad beträffar tillverkningsorten för densamma, så förmäler traditionen att den skulle härstamma från kammarduksfabriken i Vadstena slott. Att så är fallet är möjligt och även rätt troligt, ehuru man då får utgå ifrån, att servetten ej vävdes till de båda makarnas bröllop utan först några år senare. Vadstena s. k. kammarduksfabrik började visserligen sin verksamhet år 1753 men utvidgade först år 1780 densamma till att även omfatta damast och drällduktyger. Nämnda vävnadsslag utgjorde sedermera fabrikens huvudtillverkning. De flesta av väveriets arbetare voro införskrivna från Flandern.

Servetten är skänkt till museet år 1909 av fru Elisabeth Virgin, född Storckenfeldt, Borrud. Inv. n:r 113,454. L. 86 cm. Br. 85,5 cm.

G. C—m.

TRYCKT PAPPERSTAPET

Tryckt papperstapet.

ROKOKOTIDENS papperstapeter följa i allmänhet vävnaderna i avseende på mönstrens karaktär. De tillverkas i långa våder, sammansatta av en följd av fyrkantiga pappersark; papper i långa banor är en betydligt senare uppfinning. Mönstret är i regel tryckt med trästockar dock stundom helt eller delvis målat för hand. Exempel finnas på tapeter med typiskt slingriga blomrankor snodda tillsammans med en spetsartad slinga, den senare tryckt med stock i vit färg mot bottnens ljusa ton, den förra målad för hand.

Det här återgivna provet är helt och hållet tryckt med stockar. Bottnen är blekblå med det lätta bottenmönstret i vitt. Å detta senare synes tydligt tryckstockens storlek och att den endast är hälften så bred som tapetvåden. Blommorna äro tryckta i jämförelsevis kraftiga röda och gröna färger med svarta konturlinjer.

Tapeten är skänkt till museet år 1888 av konung Oskar II. Inv. n:r 65,138 a. Vådens bredd 65 cm. Mönstrets längd 30 cm.

S. W.

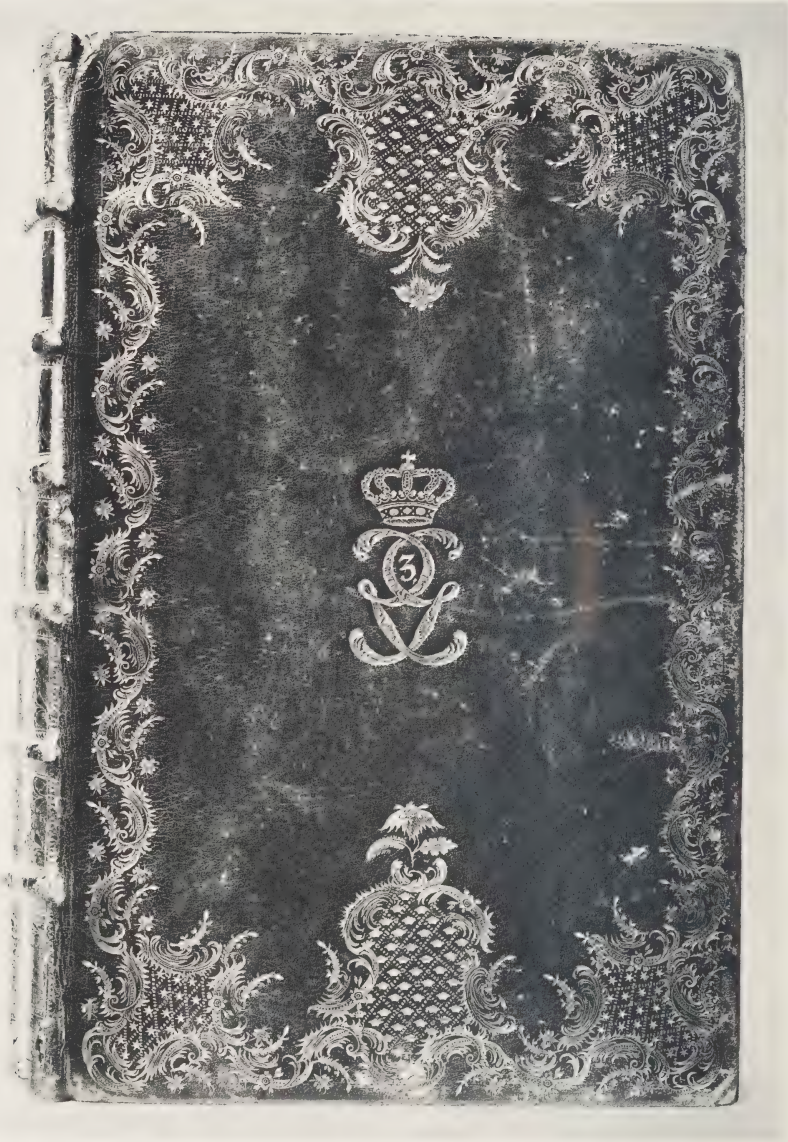

BOKBAND

Av bokbindaren Carl Gustaf Hasselgren i Stockholm,
1779.

Bokband.

För Järnkrämare Societetens protocoller 1779, utfört av bokbindaren Carl Gustaf Hasselgren.

På BOKBINDAREKONSTENS område vann rokokons ornamentik ej samma oinskränkta välde som inom den dekorativa konstens andra grenar. En speciell stilart för bokbandsutsmyckningen, som uppträder i Frankrike i början av 1700-talet, bibehåller sig där länge och låter sig aldrig på allvar utträngas av rokokoformerna. Det är den s. k. spetsmönsterstilen, som inramar bokpärmen med en bård gjord med en mångfald småstämplar, som bilda ett finförgrenat mönster påminnande om spetsverk. Hörnen och sidornas mittpunkter betonas i regel med större ornament. Vissa bokbindare i Frankrike använda dock även rokokoornamentik, och i Sverige, som även på detta område nära följde franska mönster, förekomma jämte spetsmönstren ej sällan klart rokokoornerade bokband. Det här anförda exemplet visar en allmänkaraktär av permens ornering, som är nära besläktad med spetsmönstren, men i rokokoformer. De små stämplarna äro var för sig tunna och finfördelade i formerna och kombineras till en luftig och lätt bård runt pärmen. Hörn- och mittkartuscher av avgjord rokokokaraktär artikulera ramverket. Bandet, som tillhör Nordiska Museets skråarkiv, är enligt arkivaliska uppgifter utfört år 1779 av bokbindaren Carl Gustaf Hasselgren, som var mästare i Stockholm från 1774 till sin död 1817. Han hade gått i lära hos Gürgen Meÿer i Norrköping och sedermera arbetat hos tidens mest kände Stockholmsmästare, Kristoffer Schneidler. — Bandet, som innehåller Järnkramhandelssocietetens protokoll 1779—1873, är av röd maroquin med ornering i guldpressning, lika å båda permarna. Ryggen fördelas av binden i smärre fält med mittblomma och hörnornament. Snitten är i guld och ciselerad. Försättspapperet är i en djup och klar grön färg med ett stort, kammat rutmönster.

Boken är skänkt till museet år 1895 av ordningsmannen C. B. Beckman, Stockholm. — Inv. n:r 80,778 c. H. 37,4 cm. Br. 23,5 cm.

S. W.

LJUSKRONA

Av målad plåt och förgylld brons.

Ljuskrona.

Av målad plåt och förgylld brons.

DENNA LJUSKRONA är en äkta produkt av rokokons smak för att i alla slag av dekorativ konst införa naturalistiskt uppfattade blommor som orneringsmotiv. Hela kronan är bildad av mjuka slingor med blad och blommor, vilka linda sig om varandra i ett otvunget flätverk. Stjälkarna äro gjorda av metalltrådar med blad och blommor utklippta i plåt, det hela målat i naturalistiskt grönt, blommorna i vitt, blått och rött. I en krets kring kronan sitta på uppåtböjda kvistar ljuspipor av förgylld brons gjorda i form av blommor med flikiga, mjuka blad. — I samma genre förekomma väggarmar och även fristående ljusstakar och ljushållare i andra kombinationer, t. ex. utbildade som ett helt buskage med en spjälbyggd lövsal med porslinsfigurer. Blommorna äro också ofta av porslin, mångfärgade eller vita eller ock av silver. En grad längre i stilisering men av samma natur äro kronor och ljusarmar, helt gjorda av förgylld brons och i mjuka slingrande bladformer med ljuspiporna av samma slag som den här avbildade kronans. Dessa äro i sin tur besläktade med formerna å den å följande sida avbildade armljusstaken. — Ljuskronans h. 70 cm.

S. W.

ARMLJUSSTAKE

Av försilvrad metall.

Armljusstake.

Av försilvrad metall.

Belysningen i rummen skedde ännu under rokokotidevarvet helt och hållet med ljus, talg- eller vaxljus, och styrkan av belysningen var på grund härav avsevärt mindre än under en senare tid, då olje- och fotogenlampor kommo i bruk, för att icke tala om den revolution på belysningsområdet som elektricitetens införande medförde. Ljusen uppburos av kronor, lampetter med spegelglas, ljusarmar av de arter som omtalas å sid. 59 samt olika slag av mera flyttbara ljushållare, kandelabrar, armljusstakar och enkla ljusstakar.

Den här avbildade armljusstaken, den ena av ett par, är utförd av gjuten metall som försilvrats. Den har också helt och hållet karaktären av ett silverföremål; den kupiga foten, det balusterformade skaftet med sin kalkliknande ljuspipa äro av samma typ som samtida silverljusstakar, och ur denna kalk uppväxer en liten naturalistisk blomstängel samt de båda S-formigt svängda bladkvistar, som bära de bägge av bladornament omgivna ljuskalkarna. Denna kombination av den arkitektoniska balustern med rent naturalistiska blad och blommor är synnerligen karaktäristisk för rokokon. Staken är också ett exempel på stilen i dess fulla utveckling, under det att ett typologiskt tidigare stadium på vägen dit representeras av den sid. 64 avbildade silverstaken. Där är balusterformen tydligare, spiralsvängen ej ännu så flytande och växtmotiven helt obefintliga. — Armljusstaken bär inv. n:r 142,478. H. 38 cm.

Upk.

MATSKED AV SILVER

Av Petter Berckhan i Stockholm, 1756.

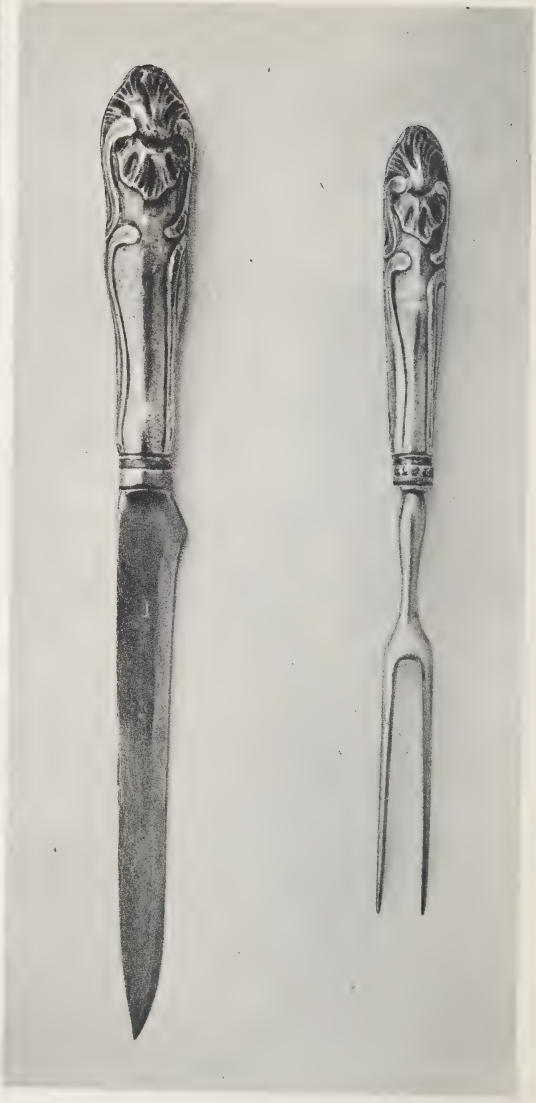

KNIV OCH GAFFEL

Av stål med skaft av silver, 1787.

Ätbestick.

Den gamla seden att till gästabud medföra sked, kniv och gaffel hade hos de högre samhällsklasserna upphört redan ett halft århundrade före rokokotidens början. Matskeden av den typ som ännu i dag är bruklig möter oss i slutet av 1600-talet. Den här avbildade skeden visar ingen specifik rokokokaraktär men representerar en allmänt förekommande typ. Den är tillverkad i Stockholm år 1756 av guldsmeden Petter Berckhan. Inv. n:r 105,234. L. 20,8 cm. — Utpräglade rokokoformer visa däremot silverskaften å den här avbildade kniven och gaffeln, och detta ehuru de äro tillverkade så sent som år 1787. Knivens l. 22,7 cm., gaffelns 18,5 cm. Inv. n:r CCLXXIV.

Upk.

Servisföremål av silver.

Avbildade å följande sida.

En hög grad av teknisk och konstnärlig fulländning nåddes under detta tidevarv av silversmidet såväl som av de andra konsthantverkliga yrkena. Form och dekoration anslöt sig till franska förebilder, om vilka kännedomen spriddes genom de talrikt utgivna samlingarna av kopparstick.

Ljusstaken, tillverkad 1754 av Stockholmsmästaren Johan Steinfort, erinrar i formen ännu om rokokons härstamning från barocken; den äldre stilriktningens vertikala åsar hava erhållit den spiralform, som den nya stilen fordrade. — Inv. n:r 100,760. H 21,8 cm.

Sockerbössan, som är förfärdigad 1758 av Stockholmsmästaren Petter Åkerman, är ett utsökt prov på stilens elegans och teknikens fulländning såväl i helhetsform som i den i drivet och ciselerat arbete utförda dekorationen. — Inv. n:r 144,590. H. 26,8 cm.

Kaffekannan slutligen, utförd år 1760 av Stockholmsmästaren Niklas Lund, är med sina flytande spiral- eller S-formiga åsar ett likaledes synnerligen karaktäristiskt prov på rokokons formgivning. En kaffekanna är under denna tid det vanligaste mästerstycket inom guldsmedsämbetena. — Inv. n:r 134,614. H. 26 cm.

Upk.

SOCKERBÖSSA AV SILVER

Av Petter Åkerman i Stockholm, 1758.

KAFFEKANNA AV SILVER

Av Niklas Lund i Stockholm, 1760.

LJUSSTAKE AV SILVER

Av Johan Steinfort i Stockholm, 1754.

SOCKERBÖSSA AV GLAS

KAFFEKANNA AV FAJANS

Rörstrand 1765.

LJUSSTAKE AV FAJANS

Rörstrand 1767.

Terrin av silver.

DET ÄR PÅFALLANDE i huru hög grad landsortsstädernas silversmeder, ej minst under rokokotiden, förmått att uppehålla en hög grad av konstskicklighet. Utsökta arbeten bära ej sällan deras stämplar. — Den här avbildade silverterrinen, tillverkad år 1768 av Uppsalamästaren Carl Fahlberg, är ett exempel på den fullt utbildade lineära rokokoornamentiken med dess svängande åsar i dess bästa form. — Terrinen är skänkt till museet år 1923 av Samfundet Nordiska Museets Vänner. — Inv. n:r 144,707. H. 26,2 cm. L. 32,5 cm. *Upk.*

Polykroma fajanser.

EN SÅ HÄRSKLYSTEN stil som rokokon lade naturligtvis också under sig den av samtiden så högt älskade keramiska tillverkningen. I den svenska keramikens historia betecknar också rokokotiden en bestämd höjdperiod i avseende på såväl formgivning och dekorering som teknik. Vår första större fabrik, Rörstrand, grundad 1726 i Stockholm vid Klara sjö, hade under några begynnelsedecennier med ett påtagligt beroende av holländska och något senare franska förebilder nått en stadgad keramisk erfarenhet, en viss teknisk mognad, som tillät de vid fabriken arbetande konstnärliga krafterna, svenskar och utlänningar, att helt eller delvis frigöra sig från ett alltför strängt stilberoende. Anläggandet omkring 1760 av en andra fabrik i Stockholm, nämligen Marieberg ute på Kungsholmen, alstrade dessutom en konkurrens, vars eggande verkningar äro tydligt skönjbara i båda fabrikernas alstring under dryga 20 år. Motpartens specialiteter sökte man efter bästa förmåga imitera och överträffa, varigenom uppstod en livlig och fruktbar växelverkan, så mycket lättare att förklara som man vet, att åtskilliga skickliga formare och målare, frivilligt eller tubbade, ställde sin konstskicklighet än till den ena än till den andra fabrikens förfogande.

De tre fajanspjäserna å föregående och vidstående sida äro alla av Rörstrands tillverkning. De visa dels hur rokokon präglade dessa föremålstyper både till huvudform och detaljer, dels hur den polykroma naturalistiska blomsterdekoren, med vilken Mariebergsfabriken under Ehrenreichs ledning gjorde sin första och kanske största insats, upptogs av den äldre fabriken. — Kaffekannan: inv. n:r 77,803. H. 24 cm. — Ljusstaken: inv. n:r 115,154. H. 21 cm. — Terrinen: inv. n:r 57,810. H. 26 cm. L. 36 cm.

A. B—m.

TERRIN AV SILVER

Av Carl Fahlberg i Uppsala, 1768.

TERRIN AV FAJANS

Rörstrand 1770.

Blådekorerade fajanser.

Under sina första decennier hade Rörstrandsfabriken i huvudsak endast tillverkat fajanser med blå dekor i nära anslutning till de holländska, främst delftiska förebilderna. Enstaka försök med två å tre färger hade visserligen gjorts; och efter hand tillkom även tillverkning av i manganviolett dekorerade serviser m. m, förmodligen till en viss omväxling för ögon, som vant sig vid allt det blåa. Men den enfärgade dekoren blev ej ens under rokokon med dess utpräglade smak för polykroma effekter övergiven. Tvärtom var huvudparten av dåtidens vackra vardagsvara dekorerad i *en* färg (kanske i olika nyanser).

Såsom en diskret övergångsform på väg mot flerfärgighet användes flitigt under 1750-talet den s. k. bianco sopra bianco-tekniken. På den blekt gråblå bottenglasyren göts en någon nyans ljusare glasyr i något enkelt, ofta geometriskt upprepningsmönster. På eller vid sidan av denna ganska raffinerade mönstring, som ofta gav både relief- och färgeffekt, penslades den målade dekoreringen, vanligen i en klar blå eller violett färg. De båda faten å motstående plansch illustrera denna sopra bianco-teknik.

Det stora runda fatet hör tillsammans med en på liknande sätt dekorerad bål. Dess rimmade inskrift är ett gott å propos till frihetstidens kända, om också ej alltid lyckliga kärlek till nationalekonomiska spörsmål. I ornamentiken spåras den svenska rokokon i dess fasta och symmetriskt sammanhållna form. Det ovala fatet, som tillhör ett terringarnityr, bär det s. k. Rehnska mönstret, ett utpräglat rokokomönster med en lekfull och fint kultiverad teckning. Det är komponerat av arkitekten Jean Eric Rehn, vars mångsidiga kunskaper och säkra smak blev till glädje för så stora områden av svensk konst och konstslöjd under rokokon och tiden strax därefter. Bland övriga mönster, som under perioden ofta möta å serviser o. dyl., må här nämnas: den femuddiga strålande nordstjärnan, humlekvisten, nejlikan samt den döda fågeln under parasollen (motiv som ej sällan återkomma även på tidens kakelugnskakel).

Det runda fatet bär inv. n:r 79,591. Diam. 46 cm. Det ovala fatet bär inv. n:r 94,572 c. L. 30 cm.

A. B—m.

FAT AV FAJANS

Rörstrand 1751.

FAT AV FAJANS

Rörstrand 1757.

Glaspokal.

Med slipad och ritad ornering.

Från vårt mest berömda äldre glasbruk, »Kungsholms nya glasbruk» i Stockholm, utgingo under dess långa livstid (1686—1815) bl. a. massor av pokaler och bägare av allehanda former. Särskilt populära och ofta särskilt påkostade blevo naturligtvis de, som buro den regerande konungens eller drottningens namnchiffer. Sådana äro kända alltifrån Karl XI:s tid.

Den här avbildade höga pokalen med Adolf Fredriks krönta monogram i en vapenkartusch har visserligen bevarat åtskilligt av en äldre tids form i sin allmänna resning, men den bygger sig icke upp, såsom så ofta de tidigare bömisk-schlesiska pokalerna, med tätt upprepade vulst- och skivartade delar, utan uppbär på ett stramare konturerat balusterben en konisk kuppa med ett facettslipat bottenparti. Den slipade och graverade (»ritade») dekoreringen är ofta, liksom här, i vissa delar utpräglat rokokomässig, i andra åter visande en del kvardröjande tidigare formelement.

Liksom rokokokostilen kunde lägga sin formbildande hand på ämnen till föremål både av lera, silver eller tenn endast genom att vrida deras ytor i spiralsvängda åsar, så blåste samma stil också ut den sega glasmassan att, odekorerad, endast genom en typisk kontur och genom dylika spiralvridna åsar tala dess böjliga språk. Se t. ex. den å sid. 65 avbildade sockerbössan av glas.

Pokalen bär inv. n:r 79,517. H. (med lock) 32 cm. — Sockerbössan (sid. 65) är skänkt till museet år 1879 av fröken Sofi Tholerus, Smedjebacken. Inv. n:r 23,357. H. 21 cm.

A. B—m.

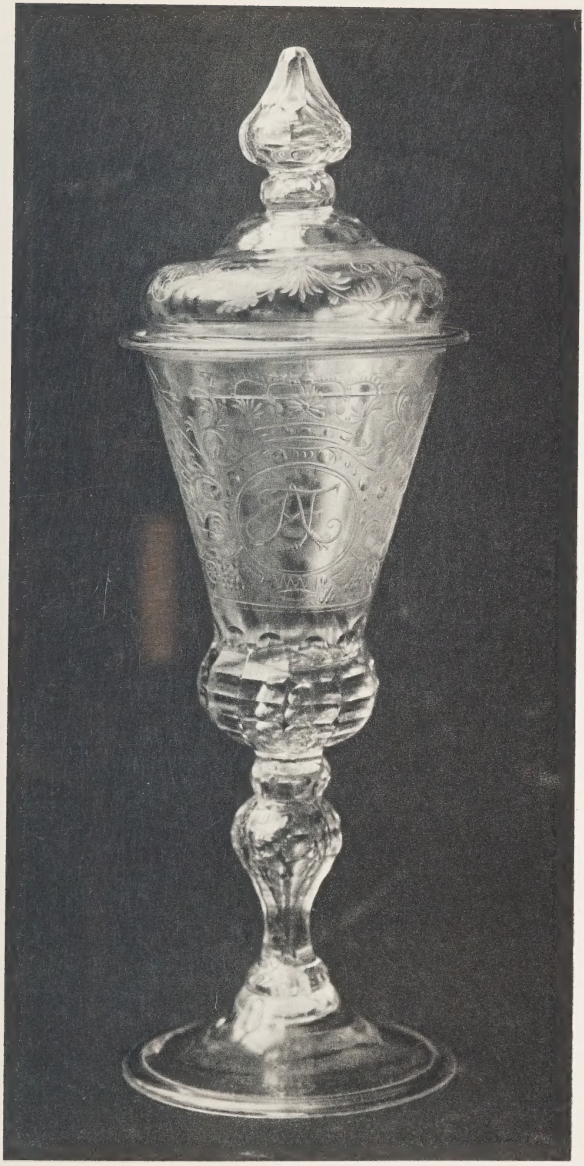

GLASPOKAL

Med Adolf Fredriks monogram.

GETTY CENTER LIBRARY
3 3125 00143 6621